

مبادی علم سیاست متعالی

علیرضا صدرا

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست مطالب

۱۱.....	سخنی با خواننده.....
۱۵.....	مقدمه.....
۱۶.....	فرضیه.....

فصل اول: مفاهیم و کلیات

۱۹.....	علم سیاست.....
۲۳.....	علم سیاست متعالی.....
۳۰.....	سیاست.....
۳۱.....	سیاسی.....
۳۲.....	مدنی.....
۳۲.....	علم.....
۳۲.....	تدبیر.....
۳۲.....	مبادی.....
۳۳.....	راهبردی.....
۳۳.....	سیاستگذاری.....
۳۳.....	سیاستمداری.....

انسان..... ۳۴

فصل دوم: آینده علم سیاست متعالی: چشم انداز پیش رو و چالش فرارو

گفتار اول: پیش درآمد..... ۳۵

۱. آینده علم سیاست..... ۳۵

رهیافت آینده پژوهی..... ۳۶

رهیافت غایت پژوهی..... ۳۶

۲. پویایی و پیامدهای آینده علم سیاست..... ۴۱

گفتار دوم: علم سیاست آینده؛ علم سیاست متعالی..... ۴۴

۱. خصلت های درونی علم سیاست..... ۴۶

الف) علم ارادی..... ۴۷

پیامدهای ارادی بودن علم سیاست..... ۵۱

(۱) اعتباری بودن..... ۵۱

(۲) اضافی..... ۵۴

(۳) نسبی..... ۵۵

ب) علم نظری- عملی..... ۶۰

ج) داشتن مراتب سه گانه..... ۶۱

د) کثرت گرایی..... ۶۳

ه) نگرش ها و گرایش های چهارگانه..... ۶۴

۲. خصایص بیرونی علم سیاست..... ۶۵

الف) علم ساختاری..... ۶۵

ب) علم راهبردی..... ۶۹

گفتار سوم: برآمد..... ۷۳

فصل سوم: پرسمان پدیده‌شناسی علم سیاست متعالی

گفتار اول: پیش‌درآمد.....	۷۷
معرفت‌شناسی سیاست متعالی.....	۷۹
علم سیاست متعالی.....	۸۰
تحلیل سیاست متعالی.....	۸۰
۱. انسان مدنی و سیاسی.....	۸۰
الف) انسان مدنی.....	۸۰
ب) انسان متعالی.....	۸۲
۲. جامعه انسانی و سیاسی.....	۸۵
۳. نظام سیاسی و دولت.....	۸۸
۴. سیاست انسانی.....	۸۹
تحلیل علم سیاست.....	۹۰
۱. علمیت سیاست.....	۹۰
۲. سیاست علمی.....	۹۱
گفتار دوم: درآمد.....	۹۱
پرسه معرفت‌شناسی سیاست و علم سیاست متعالی.....	۹۲
۱. رویکرد متعارف علم سیاست.....	۹۲
۲. رویکرد متعالی علم سیاست.....	۹۲
رهیافت راهبردی علم سیاست متعالی.....	۹۳
راهبرد علم سیاست مدنی مردمی متعالی.....	۹۵
معرفت‌شناسی علم سیاست متعالی.....	۹۵
۱. پرسش امکان شناخت.....	۹۶

۲. پرسش حدود شناخت ۹۸
۳. پرسش مراتب شناخت ۹۸
۴. پرسش منابع شناخت ۹۸
- الف) منبع فطرت: عقل-دل ۹۸
- ب) منبع وحی ۱۰۰
- ج) منبع حس-عرف (جهان و تاریخ) ۱۰۱
۵. پرسه روش‌شناسی علم سیاست متعالی ۱۰۱
- الف) پرسش روش عقلی (برهانی و استدلالی)-شهودی ۱۰۱
- ب) پرسش روش نقلی: تدبری-تفسیری ۱۰۱
- ج) پرسش روش حسی، استقرایی، تجربی و عرفی ۱۰۲
۶. پرسه پدیده‌شناسی ۱۰۲
- الف) پرسش هستی‌شناسی ۱۰۲
- ب) پرسش چیستی‌شناسی ۱۰۲
- ج) پرسش چگونگی‌شناسی ۱۰۲
- گفتار سوم: برآمد؛ سیر و ساختار پرسمان پدیده‌شناسی علم سیاست متعالی ۱۰۳
۱. نقادی و نظریه‌پردازی: ۱۰۳
۲. پرسمان پدیده‌شناسی علوم سیاسی متعالی: ۱۰۳
۳. مراتب سه‌گانه هستی‌شناسی علوم سیاسی متعالی: ۱۰۴
۴. رویکرد راهبردی علوم سیاسی متعالی: ۱۰۴
۵. نگرش‌های نظری و گرایش‌های عملی اصلی علوم سیاسی متعالی: ۱۰۴
۶. علم کارایی نیروها، کارآمدی نهادهای سیاسی و مدنی متعالی ۱۰۵
۷. علم رسا و سازوار سیاسی و راهبردی متعالی ۱۰۵

۸. نظریه و نظام علوم سیاسی متعالی..... ۱۰۵
۹. علم راهبرد سیاست متعالی..... ۱۰۶
۱۰. علم سیاست متعالی..... ۱۰۶
۱۱. چشم‌انداز و چالش علوم سیاسی متعالی..... ۱۰۶
۱۲. مبادی، مبانی و اصول علوم سیاسی متعالی..... ۱۰۷
۱۳. زیرساخت، ساختار و راهبرد علوم سیاسی متعالی..... ۱۰۷
۱۴. سیر راهبردی علوم سیاسی متعالی..... ۱۰۷
۱۵. پیشینه، پشتوانه و پیامدهای مدنی، دینی و مادی و ابزاری ایرانی، اسلامی و جهانی و مدرن..... ۱۰۷
۱۶. نظام‌های پنج‌گانه ارزشی، بینشی، منشی، کنشی و روشی علوم سیاسی متعالی..... ۱۰۷

فصل چهارم: فلسفه علم سیاست متعالی

- گفتار اول: درآمد..... ۱۰۹
- گفتار دوم: نقد و بررسی ادبیات فلسفه علم سیاست..... ۱۱۱
۱. کتاب چیستی علم..... ۱۱۱
۲. علم و سیاست معنوی و مراتب سه‌گانه آن در نگاه فوکو..... ۱۳۰
- الف) سیاست و علم سیاست دوساحتی متعالی اسلامی - ایرانی..... ۱۳۱
- ب) مراتب سه‌گانه پدیده و پدیده‌شناسی سیاست و علم سیاست متعالی..... ۱۳۶
۳. کتاب روش و نظریه در علوم سیاسی..... ۱۳۹
۴. کتاب علم سیاست پست‌مدرنیته..... ۱۴۴
۵. کتاب تبیین در علوم اجتماعی..... ۱۵۶
۶. کتاب پارادایم‌های علوم انسانی..... ۱۶۱

۱۶۲	۷. فلسفه علوم طبیعی- اجتماعی.....
۱۶۷	۸. کتاب فلسفه سیاسی چیست.....
۱۷۱	۹. کتاب علم و دین: استقلال، رابطه و نسبت.....
۱۷۴	۱۰. کتاب سیاست به مثابه علم.....
۱۷۵	۱۱. کتاب تجزیه و تحلیل جدید سیاست.....
۱۷۶	گفتار سوم: برآمد؛ فلسفه علم سیاست متعالی.....
۱۸۱	برآمد
۱۹۱	کتابنامه

نمایه‌ها

۲۰۱	آیات.....
۲۰۲	روایات.....
۲۰۳	موضوعات.....
۲۲۲	اعلام و مشاهیر.....
۲۲۴	کتاب‌ها.....
۲۲۶	مکان‌ها.....
۲۲۷	مقالات.....

سخنی با خواننده

پژوهش در حوزه اندیشه سیاسی از منظر دینی به منظور شناخت مبانی، سرشت و ساختار آن در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی ضرورتی انکارناپذیر یافته است. ژرف‌نگری در مبانی دینی مشتمل بر عقل و آموزه‌های وحیانی و عرف جامعه اسلامی- ایرانی شرطی اساسی در پویایی پژوهش‌ها برای دستیابی به الگوی مطلوب حکومت اسلامی در دوره جدید است؛ از این رو شناخت، بازخوانی، بازنگری و بومی‌سازی مسائل علم و اندیشه سیاسی جایگاه ویژه‌ای در این پژوهش‌ها دارند.

بی‌تردید قصد اولیه انقلاب اسلامی هدفمندی و ارتقای کیفیت زندگی مؤمنان بر اساس نص اسلامی بود. لازمه تحقق این هدف تربیت اندیشمندان فراوان و انجام تحقیقات به‌روز، کارآمد و معتبر علمی بود که بدین منظور با راهنمایی استادان و همکاری طلاب فارغ‌التحصیل علوم سیاسی، زمینه شکل‌گیری پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی در ۱۳۷۳ فراهم شد. تجربه نو و موفق این پژوهشگران در معرفی بخشی از میراث سیاسی عالمان شیعی و تألیف آثار مستقل درباره مسائل نوپیدای سیاسی زمینه گسترش فعالیت‌های این مرکز و

ارتقای آن به پژوهشکده‌ای مستقل را مهیا کرد.

این پژوهشکده برای ایفای رسالت خود، تولیدات پژوهشی فراوانی به جامعه علمی ارائه کرده است؛ از آن جمله می‌توان به تألیف، تصنیف و ترجمه ده‌ها کتاب در حوزه اندیشه سیاسی اسلام اشاره کرد. چشم‌انداز آینده این پژوهشکده تبدیل شدن به مرجعی علمی درباره اندیشه سیاسی-دینی است تا بتواند با گردآوری مهم‌ترین تلاش‌ها و اندیشه‌ها به بسیاری از علاقه‌مندان این حوزه، خدمات علمی مؤثری ارائه کند.

کتاب حاضر با هدف ظرفیت‌سنجی و گستره‌شناسی زیرساختی، ساختاری و راهبردی «علم سیاست متعالی» با نگاه به چشم‌انداز آینده این علم می‌باشد، که برای بهره‌مندی دانشجویان عزیز و طلاب محترم علوم دینی تهیه شده است امید است. علاوه بر جامعه دانشگاهی و حوزوی، دیگر علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند. روشن است که بازکاوی بسیاری از ظرفیت‌ها و ظرفیت‌های «علم سیاست متعالی» بایستی به آینده سپرده شود، در عین حال کمترین توقع، تأمل، تدبیر و تعمق هرچه بیشتر و برتر در این علم است؛ چرا که «علم» و «سیاست» و به تبع تجمیع و ترکیب آن‌ها؛ یعنی «علم سیاست» و «علم سیاست متعالی» پدیده‌هایی سهل و ممتنع‌اند. در این صورت «دانش تدبیر در جهت تعالی»، سهل‌ترین، پایه‌ای‌ترین و نهایی‌ترین تعریف «علم سیاست متعالی» می‌باشد که سامان دنیوی و اخروی، فردی و اجتماعی، ظاهری و باطنی و مادی و معنوی جامعه را بر عهده دارد.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی لازم می‌داند از تلاش‌های مؤلف محترم دکتر علیرضا صدرا، ناظر ارجمند حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر نجف لک‌زایی، ارزیاب محترم دکتر مرتضی یوسفی‌راد، ویراستار علمی حجت‌الاسلام

والمسلمین دکتر رضا لکزایی، مدیر محترم گروه دکتر رضا عیسی نیا و رئیس اداره امور پژوهشی دکتر محمود فلاح و تمام دست‌اندرکاران نشر تشکر و قدردانی کند؛ همچنین از ریاست محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر نجف لکزایی که مساعدت‌های مؤثر ایشان نقشی اساسی در به سرانجام رسیدن پژوهش حاضر داشت، تشکر نماید. در پایان از اداره نشر پژوهشگاه به جهت آماده‌سازی و چاپ آن تشکر و قدردانی می‌شود.

این پژوهشکده در راستای حیات و بالندگی خود از انتقادهای و پیشنهادهای علمی استادان، صاحب‌نظران و پژوهشگران محترم استقبال می‌کند. امید است این فعالیت‌ها موجبات رشد و پویایی اندیشه سیاسی اسلام را فراهم سازد.

دکتر منصور میراحمدی

مدیر پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

مقدمه

هرگونه مشکل اعم از نارسایی و ناسازواری در مراتب زیرساختی، ساختاری و راهبردی توسعه در حوزه‌های مختلف آن و نیز وجود هرگونه مشکل مربوط به کارآمدی، اعم از بهره‌وری و اثربخشی بهینه و بسامان نظام سیاسی را باید بدون تردید از وجود اشکال در نارسایی و ناسازواری رویکردهای علمی - سیاسی و رهیافت‌ها و راهبردهای نامتناسب دانست. در نتیجه هرگونه کاهش و برون‌رفت از مشکلات توسعه اقتصادی، توسعه یا تعادل اجتماعی و توسعه یا تعالی فرهنگی و معنوی و اخلاقی در چشم‌انداز جهانی، اسلامی و ایرانی را نیز باید در اصلاح و رفع اشکال رویکردی، رهیافتی و راهبردی علمی - سیاسی بازجست. زمانی این اشکال رفع می‌شود که به پرسش از ظرفیت‌های علم سیاست متعالی برآمد تا راه برون‌رفت از مشکلات ناشی از نارسایی و ناسازواری‌ها را یافت و در ادامه به توسعه و تعادل اجتماعی و تعالی فرهنگی دست پیدا کرد؛ بنابراین پرسش اصلی آن است که ظرفیت‌های علم سیاست متعالی چیست؟

اشکال فزاینده و مشکل‌ساز علم سیاست تک‌ساحتی و صرفاً مادی طبیعی مدرنیستی و پست‌مدرنیستی متعارف از یک‌سو و معلومات سیاسی ترجمانی، وارداتی و مصرفی در ایران از سوی دیگر از مفروضات این پژوهش است.

ظرفیت‌یابی و ایجاد زمینه‌ بازتولید، تجدید، تأسیس و ترویج علم سیاست توحیدی دوساحتی مادی و معنوی ایرانی - اسلامی و چشم‌انداز آن از طریق روآوری به مبادی آن موضوع اصلی این پژوهش است.

فرضیه

«علم سیاست متعالی رهیافت راهبردی (بنیادی، جامع، نظام‌مند و هدفمند) و راهبرد مردمی دوساحتی مادی- معنوی و متعادل و اسلامی از سیاست و تدبیر است و از ظرفیت رسایی و سازواری (درونی و برونی) و کارآمدی، بهره‌وری و اثربخشی برخوردار است».

«علم» و «سیاست» و به تبع تجمیع و ترکیب آنها یعنی «علم سیاست» و «علم سیاست متعالی» پدیده‌هایی سهل و ممتنع‌اند. در این صورت «دانش تدبیر در جهت تعالی» سهل‌ترین، پایه‌ای‌ترین و نهایی‌ترین تعریف علم سیاست متعالی است.

ویژگی علم سیاست با فرایندهای دوگانه نظری- عملی خود بر پیچیدگی و درحقیقت پیشرفتگی و کمال‌یافتگی موضوع و مسئله می‌افزاید. مراتب سه‌گانه «چگونگی» شناسی، «چیستی» شناسی و «هستی» شناسی و روش‌های توصیف، تحلیل، تعلیل فرایند عینی- نظری آن از یک‌سو و نیز ارزش‌شناسی، بنیادشناسی، بودشناسی و نمودشناسی یا به‌ترتیب دانایی سیاسی، بینش و بینایی سیاسی و دانش و آگاهی سیاسی نیز بر ظرفیت آن اضافه می‌کند. رابطه و نسبت دو یا سه یا همه‌جانبه این مراتب و ترکیب بهینه و بسامان آنها به صورت رسا و سازوار، ضمن اینکه ساختار کالبدی علم سیاست متعالی را بر می‌نمایاند، گستردگی و پیچیدگی مراتب پدیده‌شناسی علم سیاست متعالی را تا بدان حد از عمق کشانیده و تا بدان

ارتفاع ارتقا داده که مرکب سرکش فکر و ذهن خلاق‌ترین صاحب‌نظران دانشمند نیز پی‌شده، سوار یکه‌تاز آن سپر خواهد انداخت. این حد از غموض و پیچیدگی سبب شده است علم سیاست متعالی در عین سهولت ممتنع به اغمض غموض علوم و فنون مشهور شود.^۱

هدف این پژوهش ظرفیت‌سنجی و گستره‌شناسی زیرساختی، ساختاری و راهبردی علم سیاست متعالی از طریق بررسی چشم‌انداز آینده علم سیاست متعالی و پرسمان‌های درون آن و بحث از فلسفه علم سیاست متعالی است. قطعاً بازکاوای بسیاری از ظرفیت‌ها و ظرفیت‌های علم سیاست متعالی را باید به آینده سپرد؛ اما کمترین توقع در این زمان و بلکه در هر زمان و مکان دیگر تأمل، تدبیر و تعمق هرچه بیشتر و برتر در این علم و در این اثر است.

پژوهش علم سیاست متعالی طی یک فصل مقدمه و چهار فصل مورد پژوهش و کاوش قرار می‌گیرد: اول آینده علم سیاست متعالی: چشم‌انداز پیش‌رو و چالش فرارو؛ دوم پرسمان پدیده‌شناسی علم سیاست متعالی؛ سوم فلسفه علم سیاست متعالی و یک خاتمه.

۱. ر.ک: ابونصر محمد فارابی؛ موسیقی کبیر؛ مقدمه.